

Geografie náboženství

Posvátné stavby I.

Náboženství a sídla

- velkolepé chrámy, katedrály, mešity, ...
 - touha po božském, po věčnosti
- schémata, struktury a souvislosti vesmíru
- budovy odrážejí
 - představy o kosmu; povaze bohů; způsobu, jakým pobývají ve vesmíru; jak provádějí rituály ...
- nejstarší městská centra
 - kultovní komplexy – střed světa
 - formování obrazu celého sídla
- vzory – prostorový řád, jeho vývoj a využití
- náboženské motivy – názvosloví sídel

Posvátné budovy

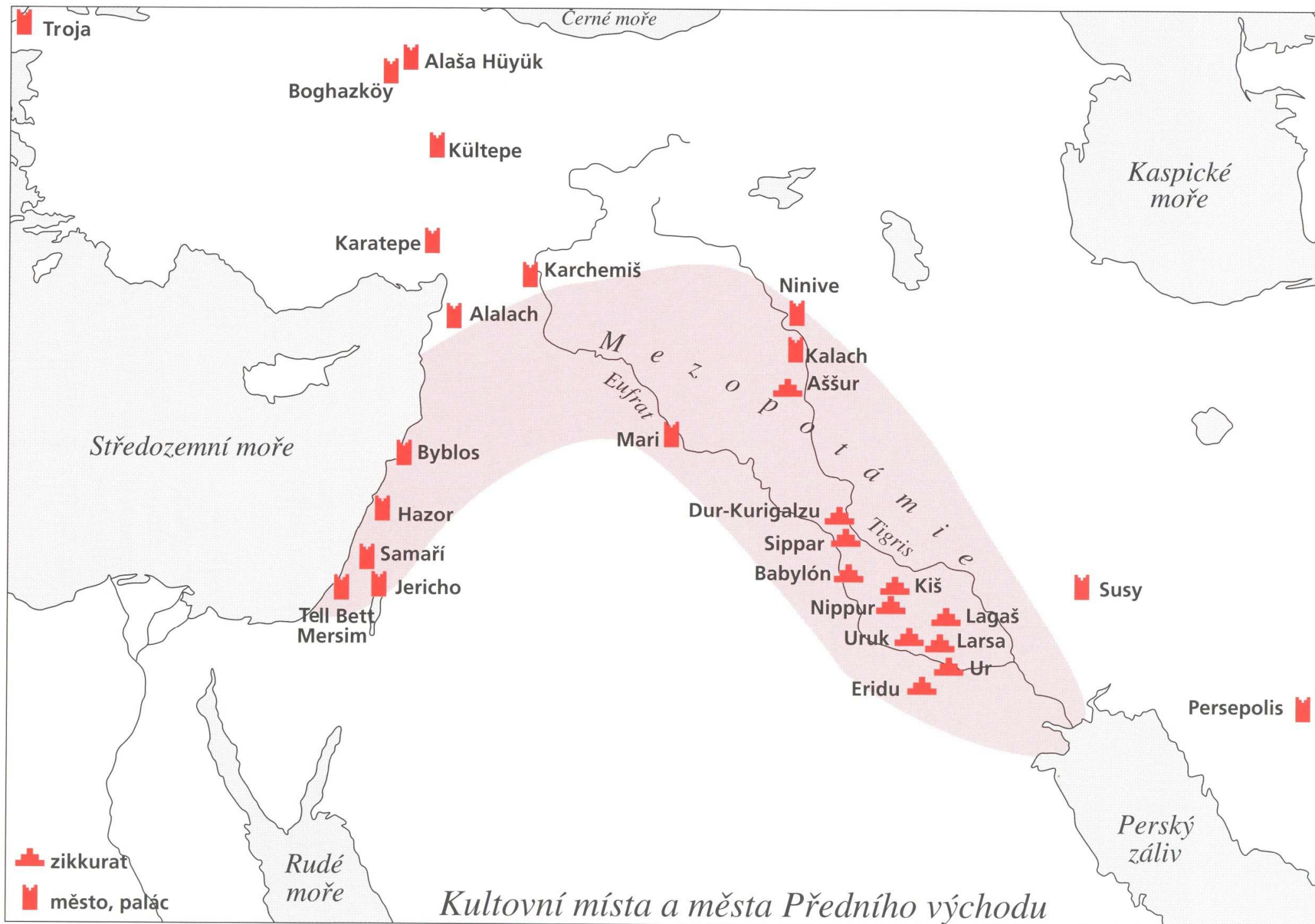
- kontinuita mezi budovami různých teologií
- přejímání stylů dle místních náboženství a dostupných technologií
- trvanlivé materiály – touha po věčnosti
- orientace a vnitřní struktura
- primární náboženství
 - přírodní svatyně – zážitek tajemnosti, vyšší moci, plnosti a krásy stvoření
- sekundární náboženství
 - vysvěcené budovy

Posvátné budovy

- starověk – napodobování přírodních útvarů
 - megality, lesy sloupů, umělé jeskyně, ...
 - budovy jako přístřeší pro božstva, pro jejich vyznavače
 - funkce, velikost, stavební styl, materiál, stupeň zdobení a názvosloví
 - labyrinty
 - stavby nahrazující náboženský význam jeskyní
 - funkce iniciačních zkoušek
 - labyrint krále Minoa v krétské Knóssu

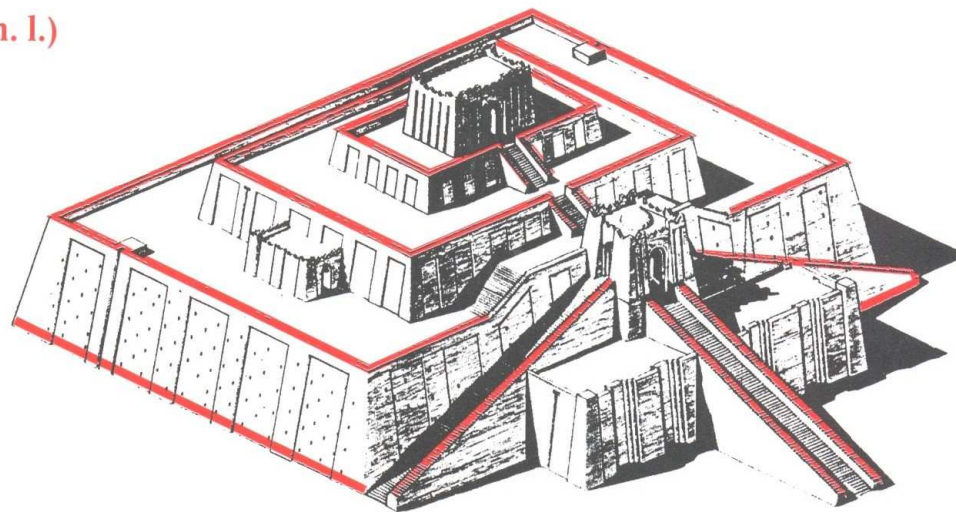
Přední východ

- chrámy – nejstarší stavební díla raných kultur
- 4. tisíciletí BC – urucké období
- mezopotámská chrámová architektura
 - vysoké terasy a chrámové věže
- stavební technika – přírodní podmínky (rákos, hlína, písek; dovoz dřeva a kamene)
- zikkuraty = stupňovité pyramidy
 - Mezopotámie, později Babylónie a Asýrie
 - spojení s nebem a s bohy
 - Babylonská věž

Zikkurat v Uru (kolem 2100 př. n. l.)

Na území města Ur se rozkládalo sídliště pozdní el-obejdské kultury, v němž byla postavena terasa nesoucí od počátku chrám. Podobně jako v Eridu i zde byla během staletí stavěna terasa na terasu. Spodní terasa má tvar obdélníku o stranách dlouhých 52 x 56 metrů, orientovaných ke čtyřem světovým stranám. Je vysoká 15 metrů. Na ní leží dvě menší terasy. Na třetí se tyčí chrám patrona města, měsíčního boha Nanny. Jádrem tvoří cela umístěná příčně na hlavní osu a ukrývající v nice na zadní stěně sochu božstva. Cela bývala obehnána chodbou nebo sledem místností. Božstvo je tak trojnásobně odděleno od vnějšího světa. Na první terasu vedou tři otevřená schodiště, která se spojují pod mohutnou vstupní bránou. Za ní pokračuje k chrámu pouze prostřední schodiště. Dvě menší terasy podobné bastionům po obou stra-

nách prostředního schodiště mají opěrnou funkci. Zikkurat sám stojí uprostřed dvora. Jeho náboženský význam není beze zbytku objasněn. Schodiště se vysvětlují jako symbol spojení s nebesy, zatímco chrám sloužil zřejmě nejen obětnímu kultu, ale podle Herodota i rituálním svatbám bohů mezi sebou. Poprvé se zde setkáváme se stavbou, která je určena vertikálou, nikoli horizontálou. Kromě toho forma

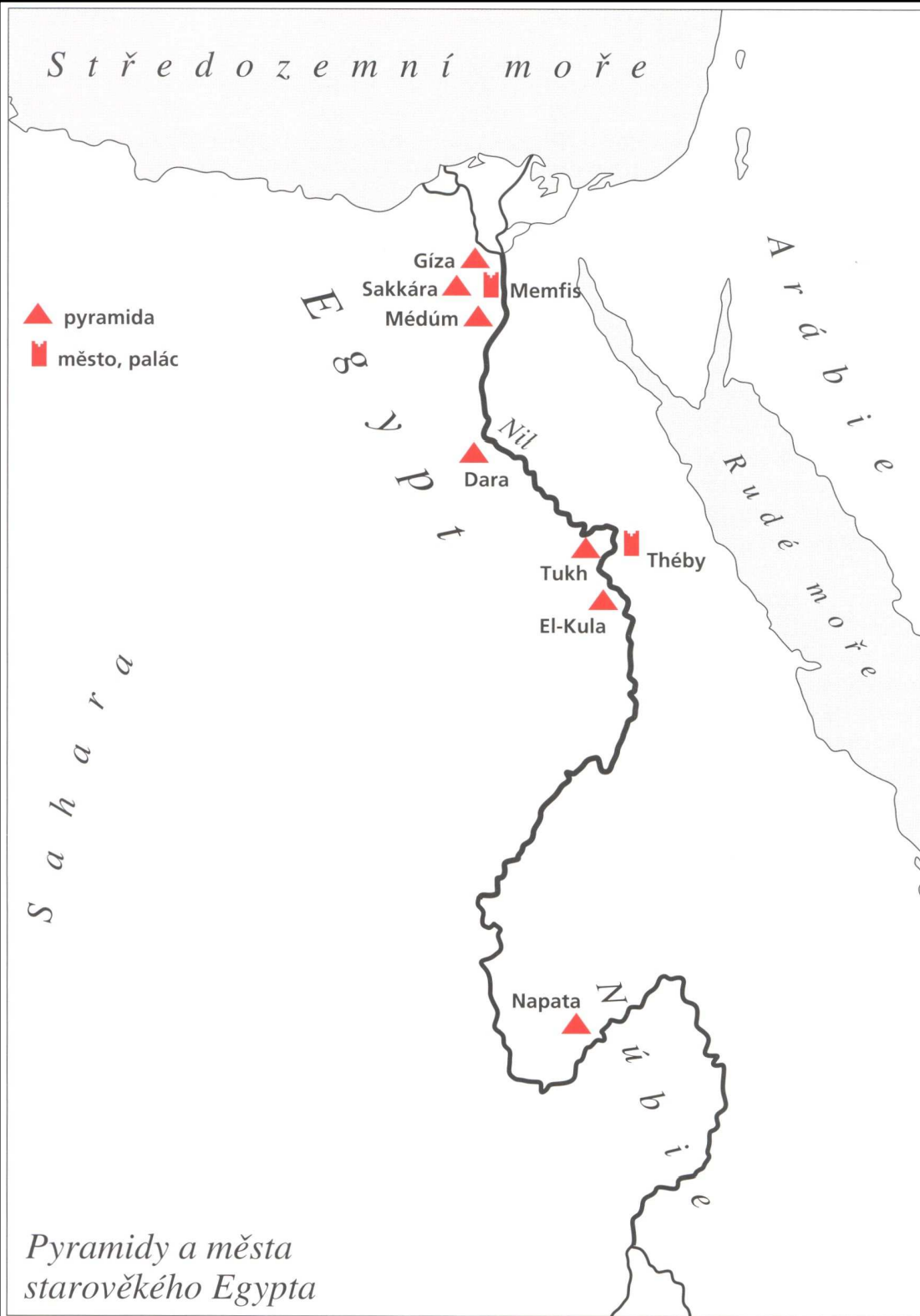
stavby nabývá výtvarného charakteru a není podmíněna jen její funkcí.

Zikkurat

Termínem zikkurat označujeme mezopotamské sakrální stavby. Rozumíme jím více-
stupňovou terasovou architekturu, která se vyvinula v babylonském, sumerském, asyrském a elamském náboženství. Koncem 4. tisíciletí př. n. l. vznikaly jednostupňové vyvýšené chrámy, na jejichž terase stála svatyně. Konečnou podobu získal zikkurat ve 2. polovině 3. tisíciletí ve městech Ur, Obeid, Eridu, Nippur a Umma. Cihlové zdi dosahovaly výšky až 20 metrů a jednotlivé terasy byly přístupné po rampových schodištích. Průčelí byla členěna rizality a stěny slepými arkádami. Vnější zdi byly obkládány pálenými cihlami, vnitřek tvořily nepálené cihly prokládané vrstvami rákosu a živice.

Starověký Egypt

- pahorek souše – zrod prvního boha Atuma
- symbol znovuzrození
- trémová konstrukce
 - svisté sloupy, příčné nosníky, plochá víka
- chrám – původně drobná dřevěná stavba
 - až po ohromné chrámové komplexy Nové říše
 - dlouhá přímá vzestupná cesta k vnitřní svatyni
 - vchod (pylon) – nádvoří – brány – sály - ...
- chrámový komplex v Luxoru, Amonův chrám v Karnaku, Chrám Ramsese II. u Théb

Pohřební architektura

- mastaba
 - cihlová stavba
 - hrob pro vyšší společenské vrstvy
 - tvar hliněné lavice
- pyramida
 - stupňovitá
 - na sebe postaveny mastaby
 - klasická
 - nepravé dveře, zalomení směru vnitřních chodeb
 - výsledkem procesu abstrakce

Amónův chrám v Karnaku

Théby byly v období Nové říše (asi 1539–1075 př. Kr.) hlavním městem Egypta a jejich centrem byl chrám boha stvořitele Amóna.

Amónův chrám tvořil součást rozlehlého chrámového komplexu v Karnaku, hlavní pokladně státu bohatého z daní a kořisti z faraonových výbojů.

Masivní pylon čili brána u vchodu je první z průvodu šesti bran na cestě otevřeným prvním nádvořím k druhému pylonu se dvěma sochami Ramesse II. (1279–1213 př. Kr.) vpředu. Tento pylon vede do hypostylové síně s kolonádou obrovských sloupů. Velká síň, která bývala patrně zastře-

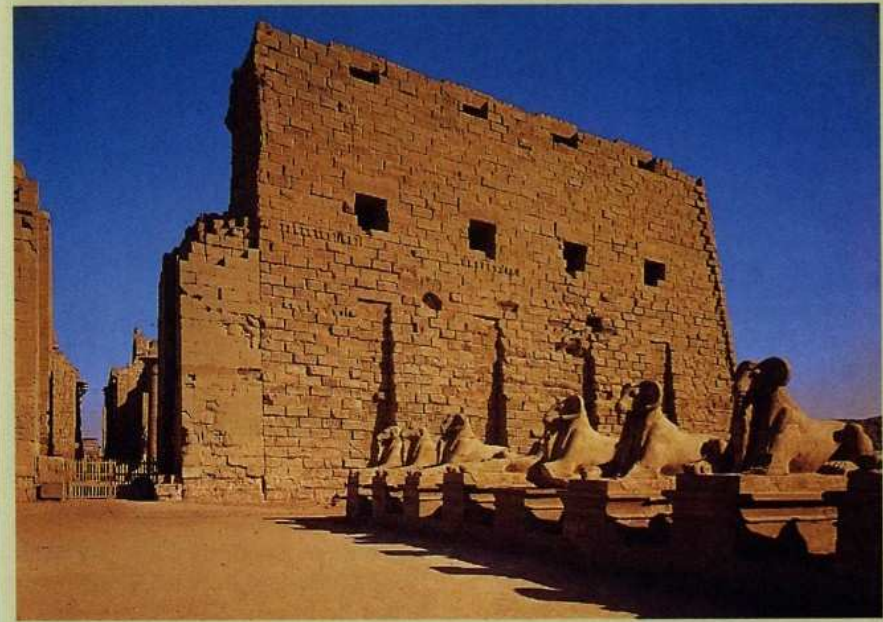
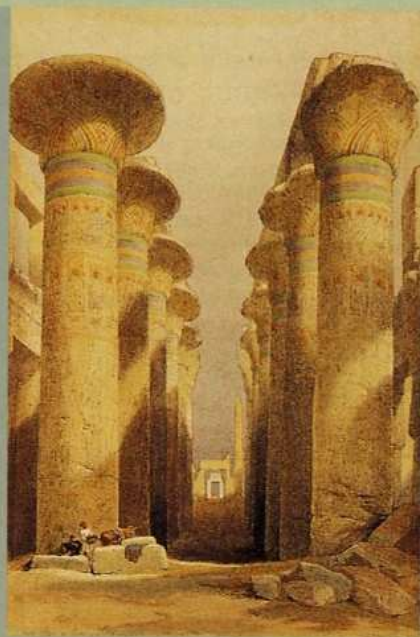
šená, působí spíše dojmem chodby než komnaty, etapy na cestě chrámem. Tento dojem ještě zvyšují dvě řady mohutných sloupů tvořící ústřední cestu v protikladu k menším sloupům za nimi, které s nimi nejsou v zákrytu. Prostor po obou stranách cesty byl šerý a rozbíjely jej nepravidelně rozhozené sloupy, zatímco ústřední cesta byla vyšší, ostře vymezena a osvětlena z okenních štěrbin těsně pod střechem.

Cesta vede dál soustavou temnějších vnitřních síní přes tři další pylony, z nichž některé měly původně zlaté dveře a stříbrné podlahy, do svatyně boha slunce vybudované Thutmosem I. (1493–1482 př. Kr.). Tato komora, ohnisko celého chrámu, obsahovala ve schráně ze zlata a drahých kamenů Amónovu sochu.

NAHOŘE Kněží se rituálně očisťovali v posvátném chrámovém jezeře. Obelisky z lomů v Asuánu jsou popsány hieroglyfy.

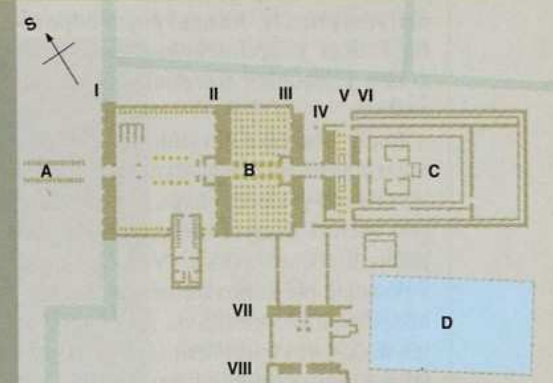
VPRAVO Obraz hypostylové síně namalovaný v 19. století Davidem Robertsem. Sloupy – 21 metrů vysoké a o průměru 3,6 metru – jsou ozdobeny reliéfy znázorňujícími faraonovy triumfy a jsou nahoře zakončeny vytesanými květy papyru.

NAHOŘE K prvnímu vstupnímu pylonu vede řada sfing s beraními hlavami; beran byl symbolem Amóna.

DOLE Píliře byly tesány ve tvaru rákosí a lotosových nebo papyrových květů či poupat, aby připomínaly mýtus o stvoření, podle něhož zůstal po opadnutí zátopy prapůvodní ostrov (viz str. 88–9); podle široce zastávaného názoru je ztělesněním tohoto mýtu celý chrám.

VPRAVO Když návštěvník projde podél řady sfing (A) a prvním pylonem, ocitne se na prosluněném nádvoří, kontrastujícím se stinnou hypostylovou síní (B), do které vede druhý pylon. Dalšími pylony, síněmi a nádvořimi pak dorazí k vnitřní svatyni (C), kam směli vstoupit jedině faraon a jeho kněží. Zlatá schránka vykládaná drahokamy obsahovala původně Amónovu sochu, dnes už ztracenou. Věřilo se, že v této soše sídlí bůh,

a pečovali o něj kněží s oholenými hlavami, kteří ho třikrát denně rituálně omývali, krmili a oblékali do jemného plátna. Na chrámovém pozemku je i posvátné jezero (D), jehož kněží používali ke své očistě, než provedli obřady. Následující faraoni rozšířili chrám od vnitřní svatyně směrem ven (římské číslice na plánu označují pylony).

Starověké Řecko

- chrámy zasvěcené jedinému božstvu
- megaron – sál s pravoúhlým půdorysem
- nahrazení dřeva kamenem
- bůh v podobě velké sochy – sochařství
- obětní oltář venku před vchodem
- uzavřený vnitřní prostor – pohyb kolem
- stavitelské řády – dórský, iónský a korintský

TŘI ŘÁDY ŘECKÉ ARCHITEKTURY

Stavitecké slohy antické architektury, navzájem odlišené podle vrcholků jejich sloupů, jsou známy jako řády. Tři hlavní řády řeckého stavitelství – dórský, iónský a korintský – vykazují vzestupnou míru zdobení. Všechny byly pojmenovány podle oblasti svého původu, ale rozšířily se po celém antickém světě a staly se elementy v obecném repertoáru architektury, takže chrámy mohou obsahovat složky více než jednoho řádu.

Nejstarší a nejprostší je dórský řád; vznikl v období let 1000–600 př. Kr. Dórské sloupy jsou zasazeny přímo do země a zakončeny hlavicí ve tvaru mísy. Někteří badatelé se domnívají, že rýhování napodobuje svazky papyrového rákosí, které podpíraly rané egyptské chrámy, s hlavicí jako dřevěným blokem držícím otep pohromadě; jiní zastávají názor, že rýhování představuje údery teslicí zbavující kmen stromu kůry. Sloupy jsou často statné a působí dojmem těžkosti a masivnosti. Na horizontálním trámu se střídají panely známé jako metopy s triglyfy – panely se třemi vertikálními vruby, představujícími zakončení nosných trámů z raného období dřevěných chrámů. Známými dórskými chrámy jsou Parthenón a Théseion v Aténách, Poseidonův

*Dórské sloupy
Poseidónova chrámu
v jihoitalském Paestu.*

*Iónská hlavička ze zřícenin
chrámového komplexu
v Delfách v Řecku.*

*Korintská hlavička
z Agrippova Ódeionu
v řeckých Aténách.*

chrám v Paestu v jižní Itálii a chrám Athény v Syrakusách na Sicílii, z něhož je dnes katolická katedrála (viz str. 156–7).

Iónské chrámy se objevily v polovině 5. století př. Kr. Sloupy mají štíhlejší než dórské a zakončené hlavicí, která připomíná úponky, beraní rohy nebo vodní vír a naznačuje vzhůru směřující energii. Sloupy stojí na základech a rýhování je úzké. Metopy a triglyfy zmizely a často je nahradil mramorový vlys, takže iónský chrám je plně pojat i proveden v kamení. Příklady jsou Erechtheion v Aténách a mnoho chrámů na tureckém pobřeží (hlavní iónské oblasti), například Artemidin chrám v Efezu.

Korintský sloup zakončený hroznem vytesaných akantových listů se nejvíce podobá stromu. Podle legendy spatřil jeho vynálezce Kallimachos (na sklonku 5. století př. Kr.) tyto listy ovinuté kolem koše se zádušními obětínami. Kallimachos byl bronzotepec a hlavička skutečně působí dojmem díla z kovu. Na rozdíl od iónské hlavičky vypadá při pohledu ze všech stran stejně, a proto dovoluje složitější symetrické vzory. Korintských sloupů použili při stavbě Chrámu Dia Olympského v Aténách. Později se tento sloh značně rozšířil a díky své bujnosti získal oblibu zejména u Římanů.

Parthenon na athénské Akropoli,
Hefaisteion na řecké agoře v Aténách,
Chrám Dia Olympského v Aténách,
Diův chrám v Olympii,
Poseidonův chrám na mysu Sunion,
Apollonův chrám v Delfách,
Chrám bohyně Héry v Selinuntě

Chrám a divadla starověkého Řecka

Kerkýra (Korfu):
Artemidin chrám

Dódóna

Pergamon

Efes

Milétos

Kréta

Středozemní moře

Delfy

Athény: Parthenón
Propylaje na Akropoli
Erechtheion

Korint

Vasses

Epidauros

Aigína:
chrám bohyně Afaie

Mélos

Paros

Naxos

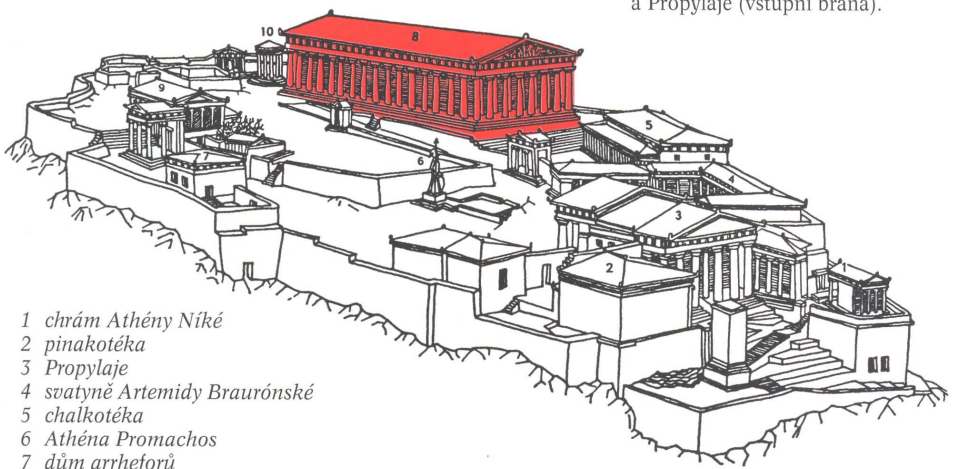
Olympie: Heraion
Diův chrám

Akropolis v Athénách

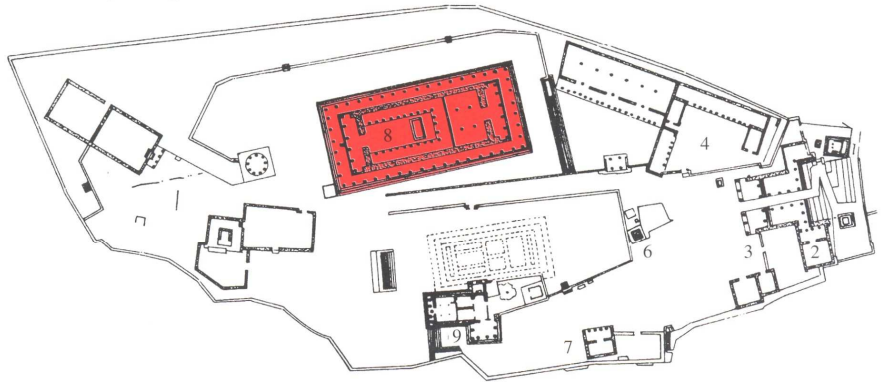
Z attické roviny se uprostřed Athén zvedá skalnatý pahorek, na němž už od 12. století př. n. l. stával hrad. V 6. století př. n. l. ztrácí Akropolis charakter pevnosti a stává se ústřední svatyní Attiky. V jejích chrámech je uctívána bohyně Athéna v několika podobě. Svátek zroze-

ni bohyně koncem července byl od roku 566 př. n. l. slaven každé čtyři roky velkolepými Panathénajskými slavnostmi. Podoba a umístění chrámů na Akropoli se v průběhu dějin měnily. Když v roce 480 př. n. l. Peršané napadli Athény a srovnali všechny budovy posvátné-

ho okrsku se zemí, rozhodli se Aténané neobnovovat staré chrámy, ale vybudovat celý okrsok znovu. Dnešní vzhled dali Akropoli za vlády Perikla architekti Iktínos a Mnésiklés. Posvátnému vrchu vévodí tři hlavní stavby s přibližně paralelními osami: Parthenón, Erechtheion a Propylaje (vstupní brána).

- 1 chrám Athény Niké
- 2 pinakotéka
- 3 Propylaje
- 4 svatyně Artemidy Braurónské
- 5 chalkotéka
- 6 Athéna Promachos
- 7 dům arrheforů
- 8 Parthenón
- 9 Erechtheion
- 10 Chrám Romy a Augusta

Parthenón, Atény

Parthenón byl zasvěcen Athéně (patronce Atén) v její podobě Athény Parthenos, Panenské. Objednal jej aténský vůdce Periklés a chrám

byl vybudován asi v letech 447–432 př. Kr. v nadšení nad vítězstvím nad Peršany. Je chován ve všeobecné vážnosti jako snad nejharmoničtější budova v Evropě.

Parthenón korunuje Akropoli, vrchol města a místo s amfiteátre, kde se poprvé hrálo klasické drama. Geometricky pravidelné budovy jsou rozmístěny nepravidelně po celé nerovné skále – dojem jednoty nevzbudí jediný pohled, nýbrž obejití celého místa.

Průčelí Parthenónu tvoří osm sloupů místo obvyklejších šesti, takže oko nedokáže zachytit najednou celou jeho šířku a musí po něm opětovně přebíhat. Stejně jako bystrou bohyni Athénu nelze ani charakter Parthenónu vystihnout najednou.

Ačkoli sloupy jsou dórské, působí dojmem lehkosti. S použitím rafinované matematiky vytvořili architekti záměrné nepravidelnosti, aby vyvolali celkový dojem naprosté nerovnosti. Tyto prostředky zesilují pocit vzepětí a celý chrám jako by sledoval a dokončoval vzestup pahorku směrem vzhůru.

Parthenón přežil celkem nedotčený až do roku 1687, kdy byl vážně poškozen při bombardování benátskými vojsky a proměnil se v ruiny, jak je známe dodnes.

NAHORE V mnoha řeckých chrámech se sloupy kolem středu lehce rozšiřují, aby vyrovnaly optický klam, že jsou stlačeny dovnitř, ale v Parthenónu se naklánějí také mírně dovnitř, aby předešly optickému klamu, že padají směrem ven. Všechny horizontální linie chrámu stoupají lehce směrem ke středu, aby nepůsobily dojmem, že se hrouť.

NAHORE Jezdci jedoucí do bitvy, výjev z vlysu na Parthenónu. Stavitelé Parthenónu byli podřízeni mistru sochaři Feidioví a budova sloužila jako výstavní sál sochám. Reliéfy na vnější kolonádě zobrazovaly například bitvy mezi bohy, Titány, Amazonkami a Kentaury a mezi Řeky a Trójany. Bylo tu také zrození Athény, která

vyskočila plně zformována z Diova čela. Souvislý vlys na vnějších zdech vnitřní síně zobrazoval prostě řecké občany v průvodu na počest Athény. Mnoho částí vlysu je dnes v Britském muzeu v Londýně – „Elginovy mramory“ – a o jejich vlastnictví vedou Řekové spor.

NAHORE Přes svůj poškozený stav ovládá Parthenón Akropoli a je dominantním jevem nad městem Aténami. Vlevo na snímku je vidět zbytky Propylají; byla to brána vedoucí k celému posvátnému okrsku Akropole. Slavnostní průvody na počest Athény, začínající už za úsvitu, se vinuly vzhůru do skalnatého kopce přes Propylaje a do posvátné oblasti, kde byly vedle velkého Parthenónu i menší chrámy, sochy a volně stojící oltáře.

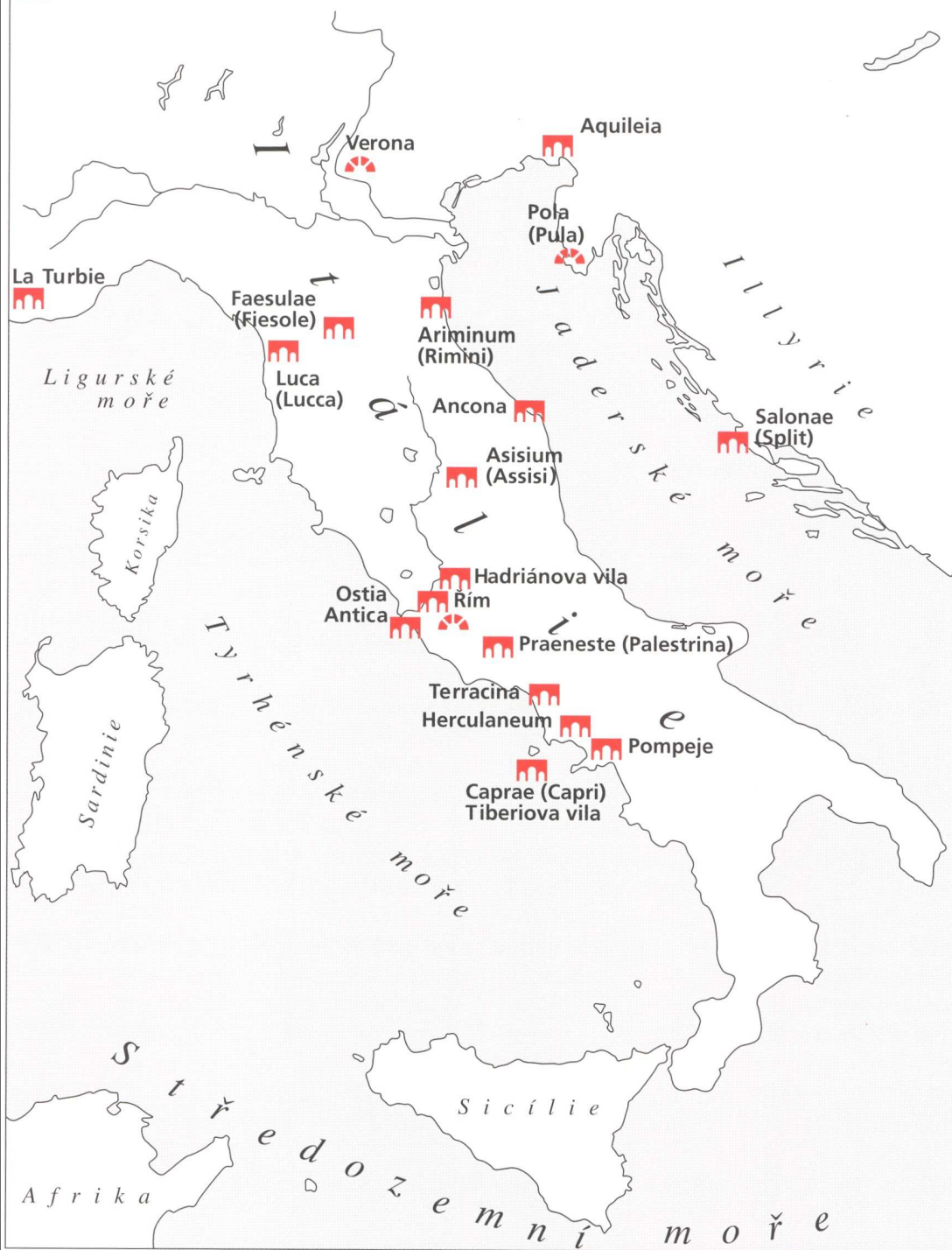
NAHORE Rekonstrukce Parthenónu v průřezu z 19. století. Ve vnitřní síni (naos) stála obrovská socha Athény, kterou zhotovil ze slonoviny a zlata Feidias. Představovala bohyni v přilbě a s kopím a štítem v rukou v podobě panenské bojovnice.

Římský chrám

- umístění na vysokých základech
- přístupné jen zepředu po schodech
- apsida pro sochu boha
- kopule – sloupy pouze jako dekorace
- obrácený řecký chrám – důraz na vnitřní prostory
- politická a právní shromáždění
- v rámci plánovaného obrazu města

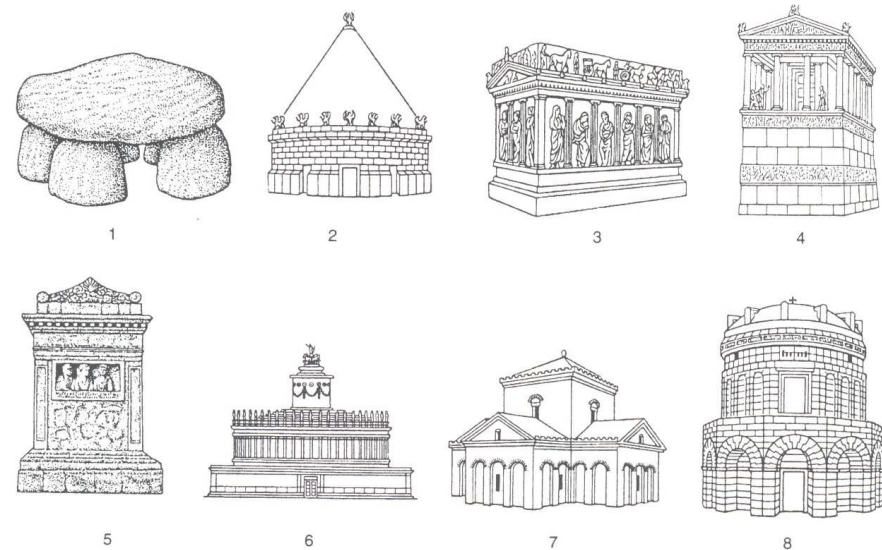
Římské stavby v Itálii

- významná stavba
- amfiteátr

Typy hrobek v římské říši

- 1 dolmen
- 2 Etruský tumulus
- 3 Fénický sarkofág
- 4 lykijská sloupová hrobka
- 5 římský sarkofág
- 6 Mauzoleum císaře Hadriána
- 7 raně křesťanské mauzoleum Gally Placidie, Ravenna
- 8 Mauzoleum Theodoricha Velikého, Ravenna

■ náhrobky

- pamětní symboly
- Etruskové – podzemní hrobové komory, sarkofág s víkem
- Řím – hrobky kruhového půdorysu stavěny mimo město podél silnic
- římsí křesťané – katakomby
- mauzolea
- kolumbárium – pohřbívání chudých
- katakomby

Pantheon, Řím

Římský Pantheon postavil asi v letech 117–28 císař Hadrian. Konvenční antická chrámová předstíň s korintskými sloupy vede do kruhové síně čili rotundy s obrovskou kopulí. Tato kopule je dokonalá polokoule, jejíž poloměr se rovná přesně výšce. Uprostřed je velký kruhový otvor, *oculus* (oko), otevřený k obloze a umožňující slunečnímu světlu, dešti a sněhu dopadat na mramorovou podlahu.

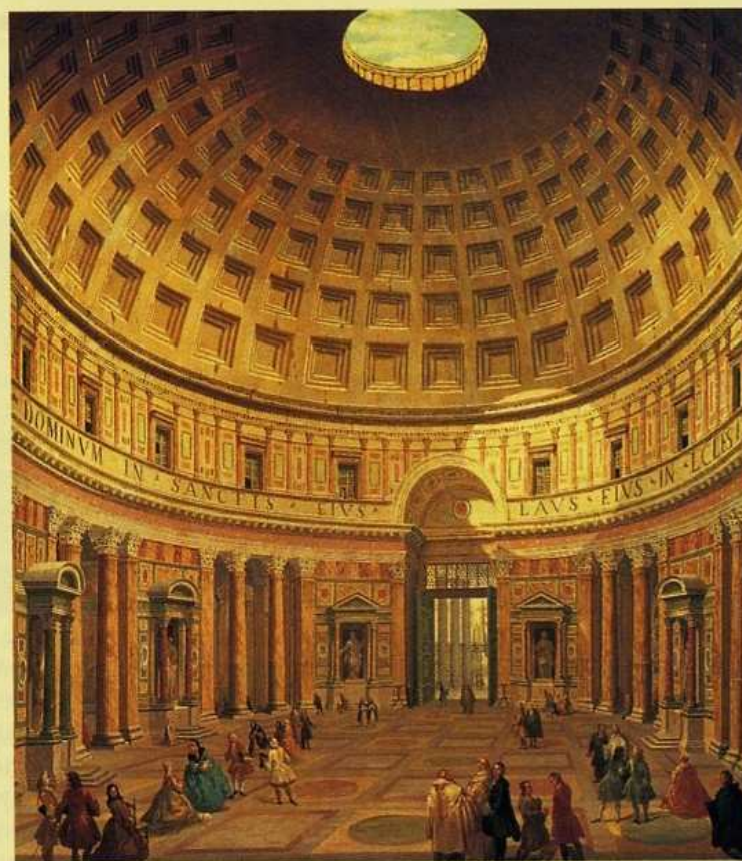
Jméno „Pantheon“ naznačuje, že chrám byl zasvěcen „všem bohům“. Za Hadrianových časů to znamenalo mnohem větší soubor božstev, než byli starodávni olympští bohové řeckého typu z ranějších chrámů. Římské

náboženství ztrácelo sebejistotu a otvíralo se vnějším vlivům. Vedle zbožštělých dřívějších císařů zahrnovalo nyní i blízkovýchodní bohy nebo postavy, jako byli perský Mithra a judský Kristus. Obrovská rozloha Pantheonu a jeho kruhový tvar zdůrazňovaly všeobjímající charakter jeho teologické a politické symboliky. Budova byla ztělesněním zcela nové vize obrovské říše mnoha ras, sjednocených v centralizovaném římském státě, na něž dohlížejí všechna možná božstva.

Roku 609 se Pantheon stal prvním římským chrámem, který byl použit ke křesťanským účelům a zasvěcen „všem mučedníkům“. Dodnes je to kostel a je pravděpodobně nejstarší náboženskou budovou na světě v nepřetržitém používání.

VLEVO Dnes je Pantheon křesťanským chrámem – z výklenků, kde kdysi stávala římská božstva, jsou teď kaple a hrobky a apside je místem hlavního oltáře. NAHORE Polokulová kopule je zhotovena z betonu, římského vynálezu. Váží 5000 tun a podepírají ji masivní zdi skoro šest metrů tlusté. Výška bubny rotundy se rovná jejímu

poloměru (zhruba 22 metrů). Ten je zase roven poloměru kopule, takže kdyby se kopule doplnila do tvaru koule, dosahovala by přesně k podlaze. Interiér je všeobšáhly prostor bez ohniskového bodu a vnuká návštěvníkovi jak pocit obrovitosti, tak velikého klidu. Pantheon, úžasné dílo z hlediska plánování i technického provedení, symbolizuje vrchol římské éry. NAHORE Interiér Pantheonu od Giovanniho Paola Paniniho, asi 1750. Tato malba z 18. století ukazuje, že světlo dopadalo skrze oculus stejně jako dnes. Věřilo se, že je tu po celý den přítomen bůh nebes Jupiter v podobě paprsku slunečního světla, který se zvolna stácel podél ztemnělých stěn. Podlaha byla vydlážděna mřížovými vzory z různobarevného mramoru a žuly, přivezených ze všech koutů římského impéria.

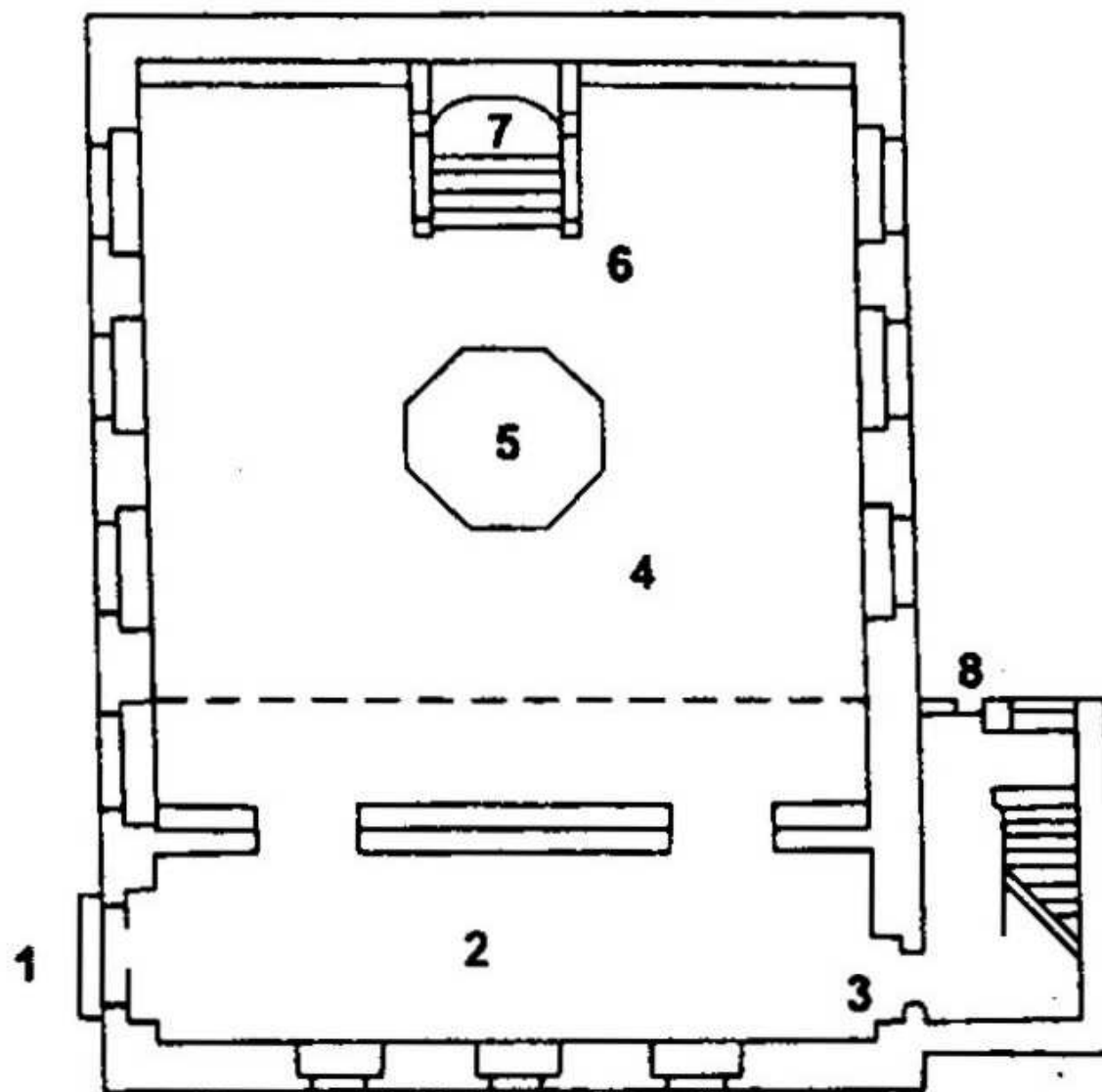
NAHORE Vchod do Pantheonu tvoří sloupořadí ze žulových korintských sloupů s prostým štítem. Nápis uvádí jako stavitele Marca Agrippu, ale to se týká ranějšího chrámu (27 př. Kr.), který stával na stejném místě. Po vstupu tak konvenčním sloupořadím je dojem z kopule o to působivější.

Judaismus

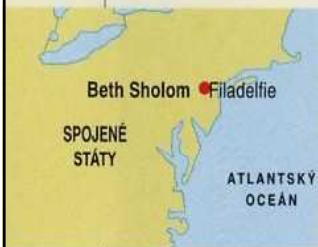
- miškan = přenosný stan
 - vnější nádvoří, svaté místo a svatyně svatých
- Chrám – Západní zed' (Jeruzalém)
- synagoga = shromaždiště, není příbytkem Boha
 - modlitby, zpěv, čtení svatých textů a učení
 - orientace k jeruzalémskému Chrámu
 - blízkost vody
 - zákaz zobrazování Boha – abstraktní výzdoba s geometrickými vzory a hebrejskou abecedou
 - oddělení pro muže a ženy
 - není předepsaná architektonická forma
 - jednoduchý dům přizpůsobený místním podmínkám (Španělsko)

Schéma židovskej synagógy (podľa Rinschedeho 1999, s. 147), 1 - vchod, 2 - predsieň s umývadlami pre rituálny kúpeľ, 3 - schodište na ženskú emporu, 4 - hlavná sieň, 5 - almenor, 6 - pult (omed), 7 - skrinka na zvitky tóry, 8 - vchod do mikve.

Beth Sholom, Pennsylvánie

Synagoga Beth Sholom na předměstí Filadelfie byla vysvěcena roku 1959 jako výsledek plodné spolupráce architekta Franka Lloyda Wrighta (který ve stejném roce zemřel) s tehdejšími rabinem Beth Sholomu Mortimerem Cohenem.

Každý aspekt budovy má vnitřní náboženský význam, takže její smysl je zakotven v její samotné tkáni. Synagoga, projektovaná tak, aby představovala horu Sínaj, kde Bůh odhalil Mojžíšovi židovský Zákon, je postavena ve tvaru pyramidální hory. Bůh se zjevil Mojžíšovi v podobě světla a Beth Sholom se jeví téměř jako vtělení světla. Její zdi a střecha

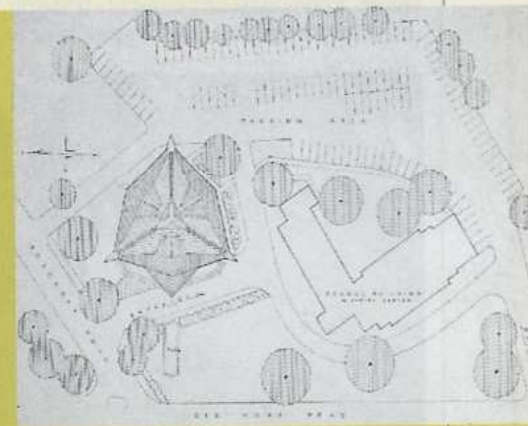
jsou z mléčného skla a krémově zbarveného laminátu, takže ve dne je interiér osvětlen neustále se měnícím světlem a za noci budova září jako planoucí hora Sínaj. Vedle tří ocelových nosníků (značících tři hebrejské praotce), na nichž je zavěšena střecha, je sedm stylizovaných menor (sedmiramenných svícňů).

V rozlehlé hlavní svatyni je při neexistenci vnitřních podpěr prostor vzdušný a volný a jeho rovnostářský charakter zdůrazňuje skutečnost, že 1020 sedadel je uspořádáno kolem svatostánku a ne do konvenčních řad. Sálu dominuje dvanáctimetrový betonový monolit představující tabule Zákona. Před monolitem stojí svatostánek z černého ořechového dřeva, obsahující deset svitků Tóry.

NAHORE Barevné sklo ústředního lustru symbolizuje různé barvy, kterými se podle židovské mystické tradice (kabaly) projevuje Bůh.

VLEVO Nad svatostánkem je skleněný a aluminiový ornament „Křídla“, obsahující věčné světlo, symbol Boží přítomnosti; na monolitu nahoře je hebrejské slovo pro „svatý“.

HLAVNÍ OBRÁZEK NAHORE Před budovou je jezírko, symbol čistoty, připomínající nádobu k rituálnímu umytí rukou před Chrámem. Stříška nad vchodem symbolizuje sepnuté ruce kněze vztažené k požehnání. NAHORE Výrazné stylizované menor (sedmiramenné svícny) podél nosníků je vidět z kteréhokoli bodu kolem budovy.

NAHORE Jeden z originálních nákrešů Franka Lloyda Wrighta pro Beth Sholom. Deformovaný šestistranný tvar symbolizuje složené dlaně kněze, dva boční výčnělky jeho palce. Wright říkal, že když člověk vstoupí do posvátné budovy, měl by se cítit, „jako by spočínal v ruce samotného Boha“, a architektonické rysy jeho synagogy se spojují, aby vyvolaly tento účinek.

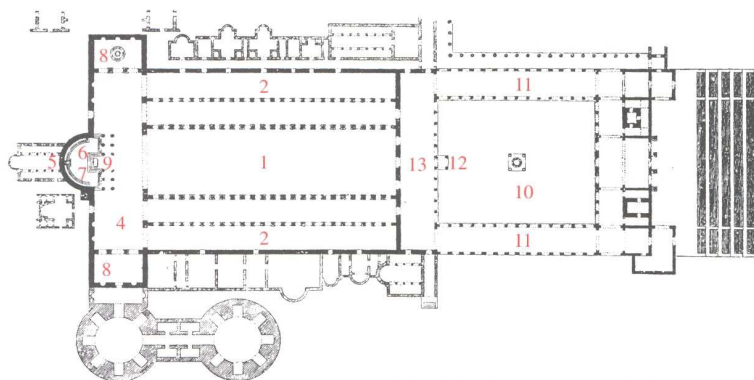
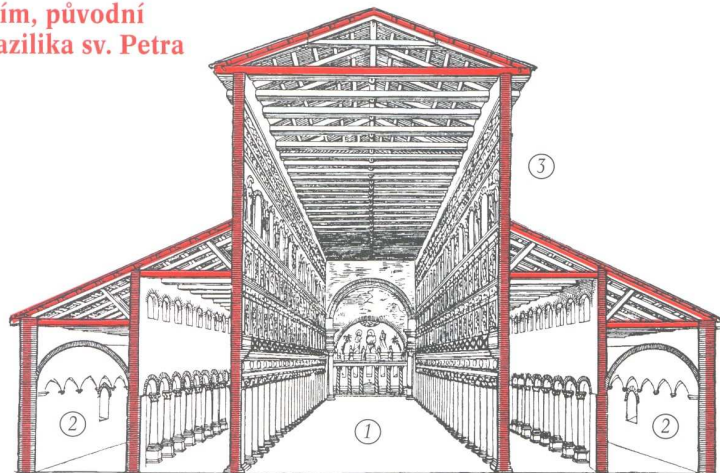
Křesťanství

- náboženská pravidla a zásady
- účast na bohoslužbách důležitá až povinná
- poloha a stavební styl
- v minulosti jediná kamenná stavba v okolí
- středověk – největší, nejvyšší a nejdražší stavba
- „domovní kostely“, katakomby - eucharistie
- stavba nových sakrálních staveb – kult martýrií
 - kosti mučedníků a jiných relikvií – poutě
 - rozvíjející se řehole

Rané křesťanství

- první kostely ve tvaru synagogy
 - Palestina a Sýrie
- mauzolea
- baptisteria
 - vykonávání křtu ponořením do vody, později křtitelnice
- bazilika (4. století) – původně římská veřejná síň
 - shromažďovací sál a soud
 - oltář a místo mše ve východní části
 - tvar písmene T
 - zvonice (věž v Pise)
- středověk – chrámy s obrannou funkcí - opevnění

Řím, původní bazilika sv. Petra

1 střední loď	4 příčná loď	9 oltář
2 boční loď	5 apsida	10 atrium
3 převýšená část s okny	6 katedra	11 peristyl
	7 presbyterium	12 pronaos
	8 pastoforia	13 nartex

Původní bazilika sv. Petra byla zbudována Konstantinem Velikým jako pamětní kostel nad hrobem světce krátce po roce 320. Překryla pohanskou nekropoli v blízkosti Neronova cirku, kde byl sv. Petr podle tradice roku 67/68 umučen. Kolem hrobu byla vystavěna apsida a pozemek pro kostel musel být získán z vatikánského pahorku. Na apsidu navazovala příčná loď zastřešená dřevěnými trámy a za ní pokračovalo pětilodí. Před ním bylo pravo-

úhlé atrium s kolonádou po obvodu. Bazilika sv. Petra byla jednou z nejtypičtějších raně křesťanských bazilik. Schéma křesťanské baziliky se ale poprvé uplatnilo již na bazilice sv. Jana v Lateránu v roce 313. Pultové střechy jednotlivých bočních lodí jsou odstupňovány oproti prostřední lodi i oproti sobě navzájem. Nádherný interiér lemovala sloupová řada.

Křesťanství

■ kostel

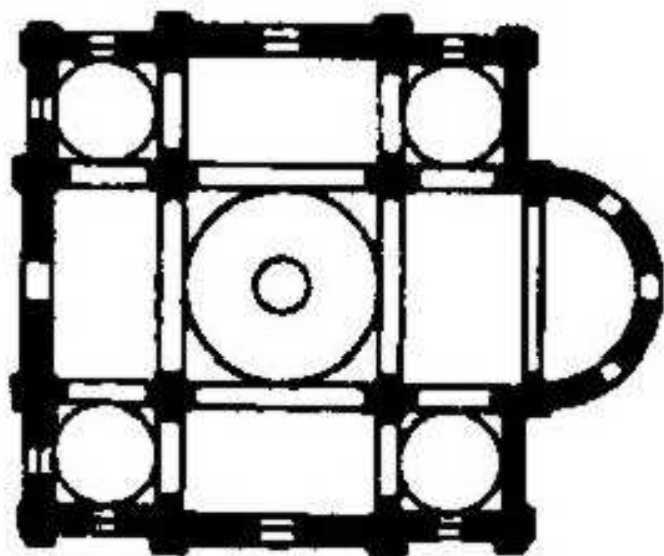
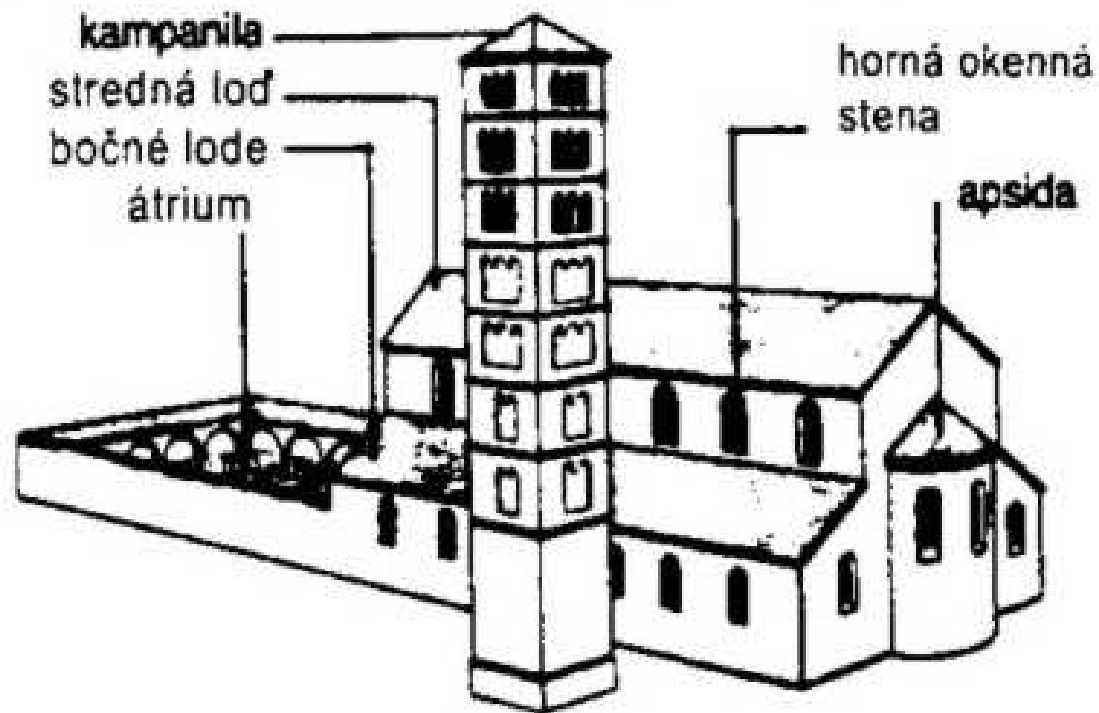
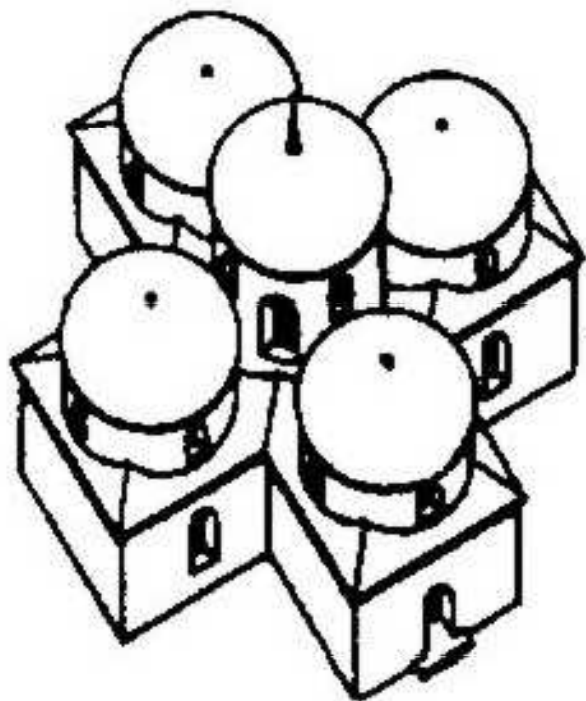
- místo uctívání a zbožné bázně (důraz na světlo a vysoký prostor)
- prostorová orientace
- konstantní vybavení

– centrální kostel (raný středověk)

- byzantská kulturní oblast – východní křesťanství
- půdorys ve tvaru řeckého kříže
- pravoslavný – čtvercový půdorys, výrazné kupole

– směrový kostel

- půdorys ve tvaru latinského kříže – záp. křesťanství

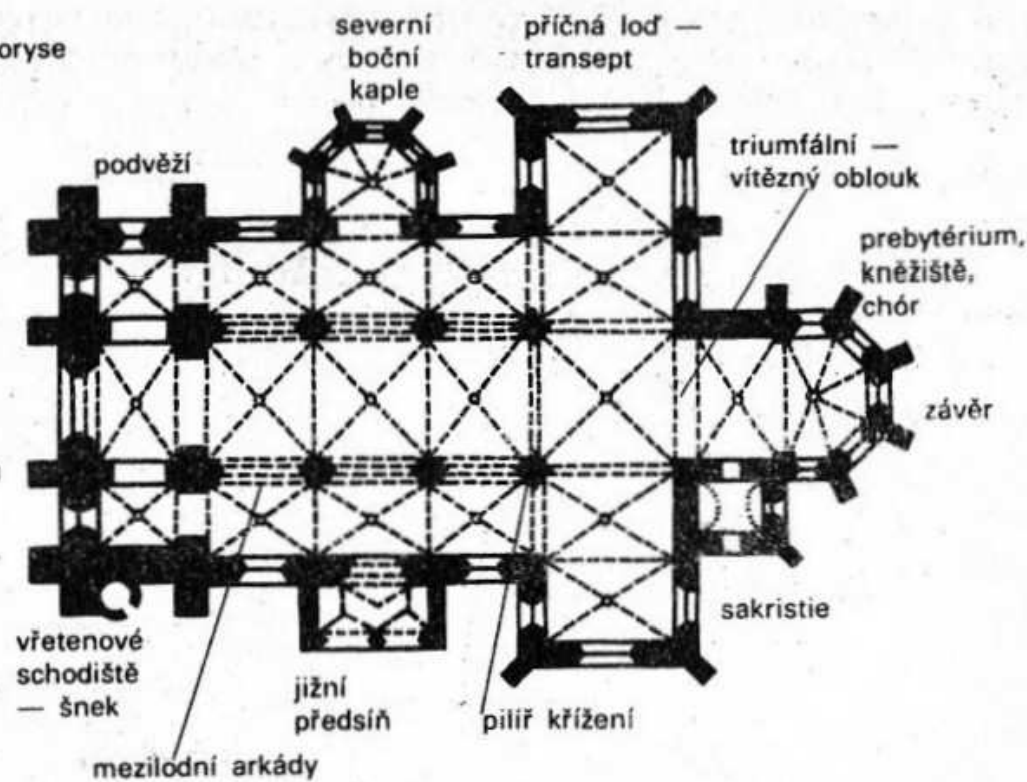
věž (v půdoryse
ji prozradí
síla zdi)

severní
boční
loď

hlavní,
střední
loď

mezivěži
s kruchtou

jižní
boční
loď

severní
boční
kaple

příčná loď —
transept

podvěží

triumfální —
vítězný oblouk

prebyterium,
kněžiště,
chór

závěr

sakristie

vřetenové
schodiště
— šnek

jižní
předsíň

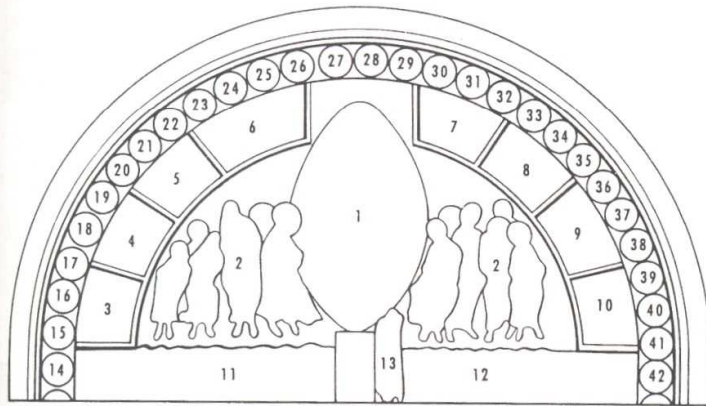
piliř křížení

mezilodní arkády

Křesťanství

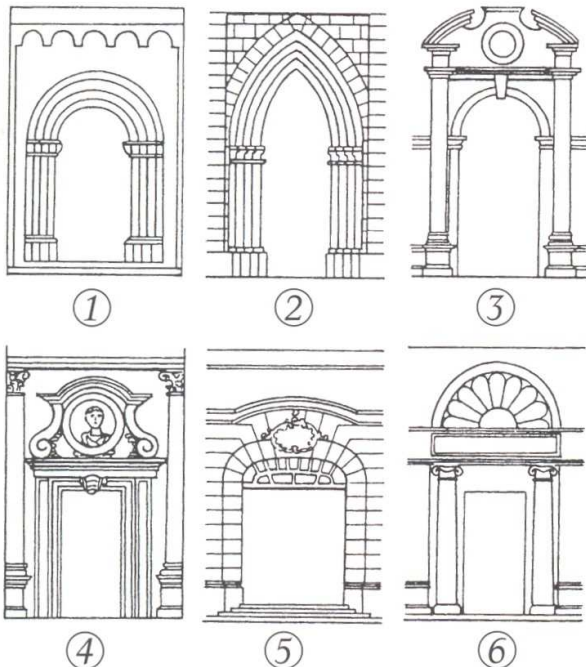
- katedrála
 - oficiální místo pro biskupa
 - dominantní stavba nad městem i okolím
 - rozšíření do délky i do výšky
- architektura mnišských řádů
 - templářské rondely dle Chrámu Božího hrobu
- renesance – trojlodní směrové kostely
- stavby v Rusku - 16. st.
 - centrální věžová část – připojování kapliček
 - asymetrický půdorys

Schéma tympanonu hlavního portálu ve Vézelay

- 1 Kristus jako soudce světů
- 2 Dvanáct apoštolů
- 3-12 národy
- 14-42 dvanáct měsíců a znamení zvěrokruhu

Tvary portálů od doby románské po klasicismus

- 1 románský portál
- 2 gotika
- 3 renesance
- 4 baroko
- 5 rokoko
- 6 klasicismus

Portál

Portál je architektonicky a plasticky zdůrazněný vchod do budovy.

V románské době se vyvinula závazná základní forma, která se udržela po celý středověk. Půlkruhový oblouk nad pravoúhlým dveřním otvorem poskytoval prostor pro tympanon. U zvláště širokých portálů bývá nadpraží podepřeno středním pilířem (trumeau). Ostění portálu bývá díky silné obvodové zdi zešíkmeno nebo (u ústupkového portálu) pravoúhle odstupňováno. Do ústupků se umísťovaly sloupy nebo sochy. Odstupňování stěny pokračuje i v archivoltě. Pod vlivem antiky nabývá portál někdy formy vítězného oblouku, jako např. v Arles.

Tympanon

Tympanonem rozumíme ve středověké architektuře pole uvnitř portálu mezi nadpražím a archivoltou. Bývá často zdoben reliéfními výjevy nebo ornamentem.

Křesťanství

- baroko

- zvýraznění členitosti a výzdoby chrámů
- výstavba kalvárií

- 20. st. – funkcionalismus

- nové materiály – litina, sklo, ocel, beton, ...
- kulturní, vzdělávací a společenské akce

- kaple

- malý poboční nebo soukromý kostel
- škola, nemocnice, letiště, královská rezidence

Svatopetrský chrám, Řím

Slavnou baziliku svatého Petra v Římě objednal roku 1506 papež Julius II., aby nahradila starý kostel sv. Petra – vyšlý z módy a v havarijním stavu – jako symbol papežského Říma. Stavbu nového chrámu zahájil architekt vrcholné renesance Donato Bramante, který narýsoval půdorys symetrického řeckého kříže s velkou kopulí uprostřed nad svatyní svatého Petra.

Bramante zemřel v roce 1514 a výstavba sotva pokročila, když byl roku 1546 jmenován jejím stavitelem Michelangelo. Obohatil původní plán o inovace jako obří dvoupatrové sloupy, ale zachoval ideu ústřední kopule. K tomu ho inspiroval příklad katedrály ve Floren-

cii s dvojitou kopulí, kterou vytvořil s elegantními segmenty a žebry už dřívě (1420–36) Filippo Brunelleschi. Michelangelo zemřel roku 1564 a vztyčení kopule se nedožil. Nynější lehce zašpičatělá konstrukce je modifikací polokulového tvaru, jemuž dával přednost, a dokončil ji roku 1590 Giacomo della Porta.

Roku 1607 zrevidoval plán baziliky Carlo Maderno, který použil tradičního latinského kříže. Přidal dlouhou chrámovou loď a zvětšil tím objem chrámu, aby pojal větší množství návštěvníků. Maderno postavil také průčelí. Posledním architektem, který se na chrámu podepsal, byl Gianlorenzo Bernini, jmenovaný roku 1629. Bernini, veliká postava baroka, navrhl mnoho architektonických a sochařských detailů interiéru i piazzu.

NAHORE Po celé délce Berniniho elegantní kolonády jsou na nástoupi seřazeny sochy 140 světců.

VLEVO Bernini se ujal funkce architekta Svatého Petra roku 1629, kdy už klasická zdrženlivost a vyrovnanost renesance ustoupila dekorativnímu rozmachu baroka. Berniniho mistrovským dílem v chrámu je baldachyn

v místě, kde se nad hrobkou svatého Petra stýkají čtyři ramena kříže. Tento baldachyn s třásněmi, zdánlivě bez váhy, se tyčí nad hlavním oltářem do výšky bezmála třiceti metrů, podepřen čtyřmi točenými sloupy, ovínutými listy olivovníku a korunovanými anděly.

VPRAVO Tento pohled do interiéru ukazuje dlouhou, chrámovou loď s valenou klenbou a baldachyn pod velkou kopulí. Celý vnitřek chrámu je bohatě vyzdoben sochami

a malbami světců a alegorických postav.

NAHORE Pohled na baziliku a piazzu. Michelangelo navrhl před svou smrtí pro chrám sloupořadí a průčelí. Maderno tento návrh modifikoval, převzal průčelí a přidal patery dveře, aby do vstupní síně mohly volně proudit zástupy.

Bernini začal vytvářet svou rozlehlou kolonádu

roku 1656, kdy ho papež Alexandr VII. pověřil, aby vytvořil piazzu hodnou tak významného chrámu a dostatečně rozlehlou, aby pojala davy poutníků. Bernini si vzal za vzor sloupy v průčelí a napodobil je křivými podloubími menších sloupů. Obě polokruhová ramena kolonády charakterizoval Bernini jako mateřskou náruč církve.

Mešita

– místo klanění, uctívání

- stejný půdorys, ostatní rysy odráží kulturní a historické prostředí
- první mešity dle vzoru domu Muhammada – Medína
- vliv regionálních zvyklostí
- mihráb, quibla, minaret, studna, dikka
- zákaz zobrazování Alláha – geometrické vzory, abstraktní ornamenty, nápisy z Koránu
- čistá podlaha, bez židlí a lavic
- páteční mešity
- madrasa = islámská škola
- mazary = mauzolea pro islámské svaté

Islám

 významná svatyně

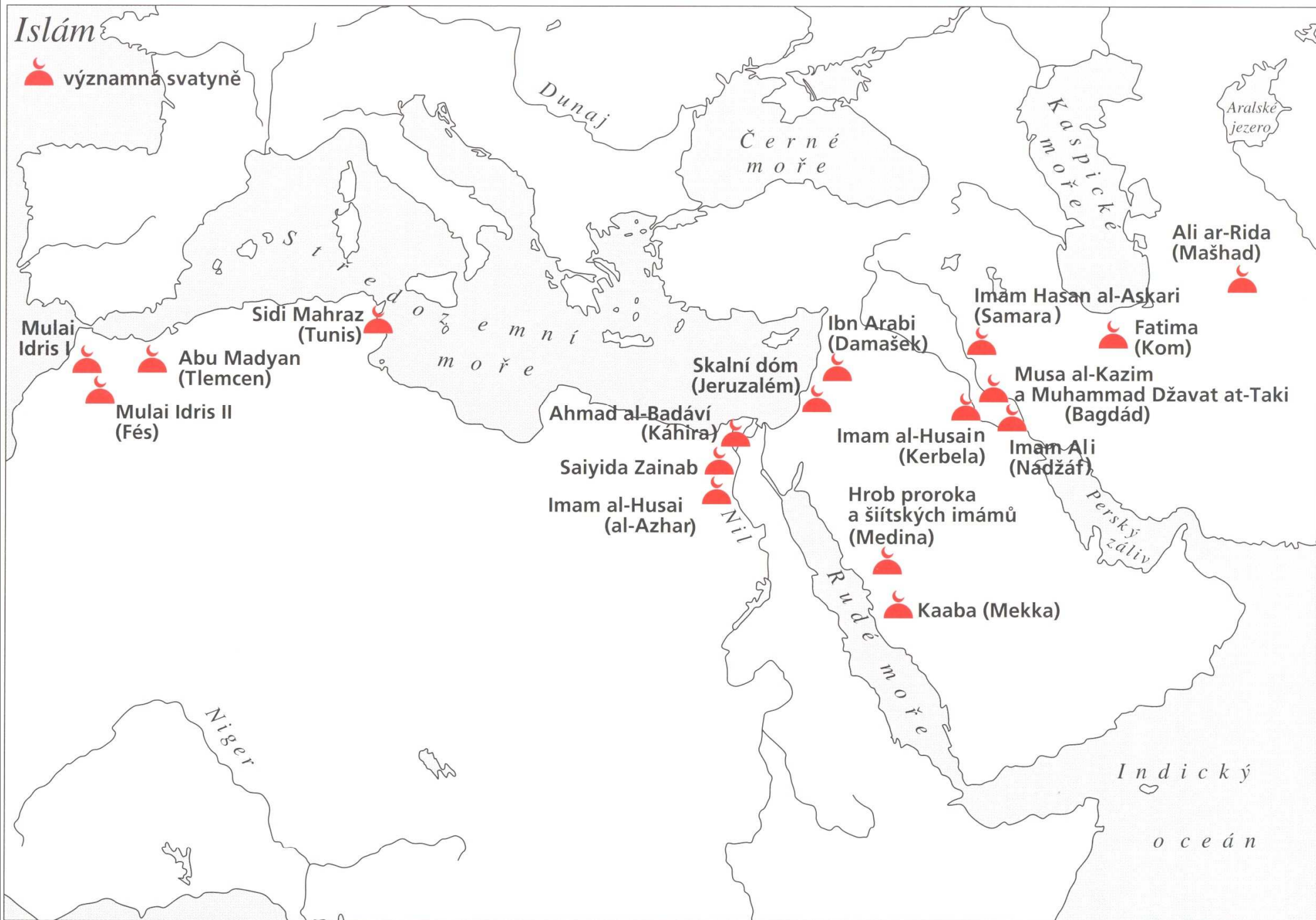
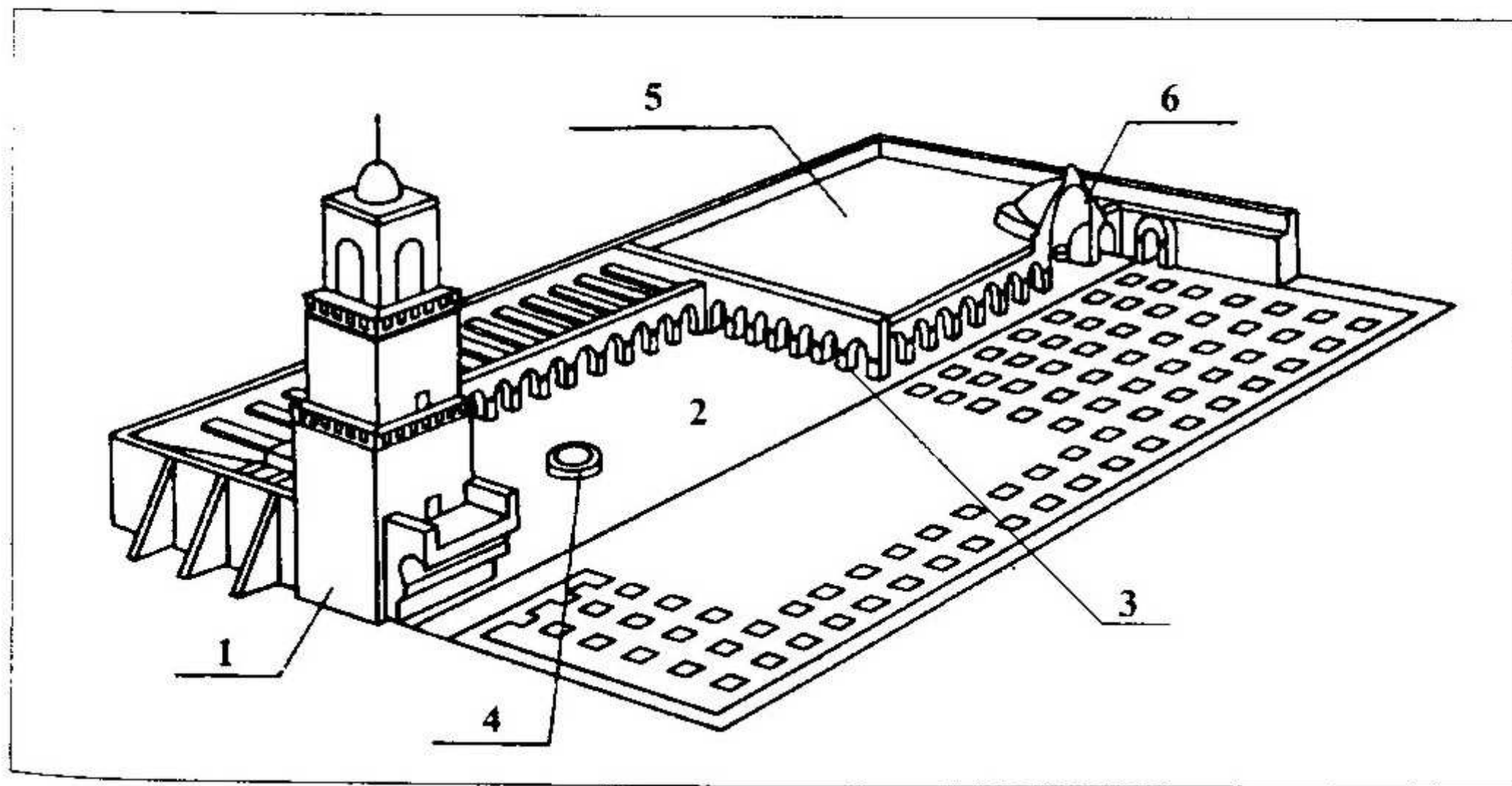

Schéma mešity (podľa Baneka 1992, s. 198). 1 - minaret, 2 - odkryté nádvorie, 3 - arkády, 4 - bazén pre rituálnu očistu, 5 - zastrešená sieň modlitieb, 6 - mihrab.

Isfahán, Írán

V míse vytvořené vyprahlými horami dnešního Íránu se tyčí pečlivě naplánované město mešit, paláců a pavilonů, vrchol perského umění a architektury 17. století. Zahradní město Isfahán, oslavované perskými básníky jako „polovina světa“, založil šáh Abbás, vládce říše s obchodními styky, které sahaly od Číny až po Švédsko.

Na obrovském Šáhově náměstí (Mejdán-i Šáh) vybuodoval dvě navzájem kontrastní mešity, pokryté leštěnými dlaždicemi odrážejícími světlo v odstínech tyrkysové, kobaltové a barvy lazuritu. Vzhledem k nutnosti orientovat *mihráb* směrem k Mekce nejsou mešity spojeny s náměstím venku a vstupuje se

do nich důmyslnou chodbou zahnutou jako „loket“.

Mešita šejcha Loftolláha bylo postavena asi v letech 1603–17 a dostala jméno po šáhově tchánovi, velkém islámském učenci. Je malá, s jedinou modlitebnou a bez nádvoří. Nádherná kopule je lehce zploštělá; odráží ranější seldžukovský sloh s rostlinnými úponky vyvolávajícími představu islámského ráje a vyvedenými v černých obrysech na pozadí, které se podle osvětlení zdá béžové nebo růžové. Tato mešita byla však příliš skromná pro vzrůstající náheru šáhova dvora, a tak začal roku 1611 stavět Šáhovu mešitu (Masdžid-i Šáh) s nápadně modrou kopulí. Její brána uzavírala jižní stranu náměstí a současně zdůrazňovala šáhovu moc. Mešitu dokončili v roce 1638, devět let po šáhově smrti.

NAHORE Interiér Loftolláhovy mešity: mihráb je zasazen do levé zdi a obrácen k Mekce. Podlaha je z míhotavě modrých dlaždic. VLEVO Jeden z minaretů Šáhovy mešity a mírně zašpičatělá tyrkysová kopule, pokrytá točitými vzory podobnými úponkům. U základů kopule jsou napsány v bílé arabské kaligrafii na pásu tmavší modře posvátné texty.

HLAVNÍ OBRÁZEK NAHORE Šáhova mešita, dvě ze čtyř podloubí (ejvánů) kolem nádvoří. V pozadí je vidět mejdán (náměstí), Loftolláhovu mešitu vpravo. NAHORE Stalaktity (makáme) nad vchodem do Loftolláhovy mešity. Plástvový vzor změkčuje přechod od pravoúhlých zdí ke kruhové kopuli a symbolizuje

krystalizaci nebeského éteru v pozemskou formu. NAHORE Vnitřek kopule Loftolláhovy mešity. Fascinující vzor měl představovat sestup božského, pohyb od jednoty Boha ve středu k mnohosti jeho tvorby na okrajích.

■ minarety

- Sýrie a severní Afrika
 - hranaté a poschod'ové
- Írák
 - spirálovité
- Irán a Turecko
 - úzké, válcovité s balkony
- Mekka – 7 minaretů

MEŠITY V PODOBĚ „MRAVENIŠTĚ“

V mnoha částech západní Afriky se vesnické mešity stavějí často z hlíny na rámu z tyčí podepřeném těžkými podpěrami. Věžičky mohou být zvětšenou formou sloupů předků, umístěných před vchody mnoha místních domů, a celá mešita také nápodobou velkých termišť, která se nacházejí po celé oblasti. Hliněná mešita vyžaduje stejně jako termišť časté opravy a tyče slouží

Bíle natřená „mraveništní“ mešita v severní Ghaně bez kopule a s minarety, charakteristickými pro mešity na Středním východě a v centrální Africe.

jako trvalá lešení. Vzhledem k omezením stavebního materiálu je interiér malý a temný. Větší městské mešity nezřídka reprodukují tento tvar, i když se stavějí z cementu.

Humphrey C., Vitebsky P. (1998): Posvátné stavby. Praha.

Jöckle C., Kerstjens Ch. (2005): Stavební slohy ve světové architektuře. Praha.